

N. TÓTH ANIKÓ

Teret a hangnak

Beszélgetés Tóth Árpád karnaggal, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem (Zeneakadémia) és a Kodály Intézet oktatójával

Mi volt az a döntő pillanat vagy élmény, ami zenei pályára terelt?

A zenészek közt általában apáról fiúra száll a hagyomány. Az én családomnak viszont semmi köze nincs a zenéhez. A zenetanulás nem tudatos döntésen alapul, ugyanis amikor az ember elkezd azon gondolkodni, hogy milyen pályát válasszon, akkor már rég késő neki-fogni a zenével való foglalatosságnak. Az orvosi pályáról például elég középiskolában dönteni, 16-17 évesen tehát. A zenei pályán ehhez képest legalább 10 évvel korábban el kell indulni. Én egészen kis koromtól kezdve éreztem, hogy nagyon más tudok lenni az éneklésben, mint aki vagyok, valamilyen transzformációt éreztem közben.

Tehát nem hangszer, hanem az emberi hang volt számodra a zenélés eszköze vagy közege?

Kicsi koromban anyukám mindig énekelve altatott el. Nincs különösebben szép énekhanga, beszédhangja annál inkább, s engem ez megnyugtatott. Az iskolában nagyon jó énektanítóm volt alsó tagozatban. Mivel nagyon bátran énekeltem az énekórán, rám is szólt, hogy kicsit hamis a hangom. Később szerencsére kiderült, hogy jó a fülem meg jól énekelek. Harmadikos koromban a híres karvezető, Csányi László és Botka Valéria körüljárták a budapesti iskolákat, és a legügyesebb diákokat kiválogatták az új kórusuk számára. A mi iskolánkból például rajtam kívül még egy gyereket választottak ki, ez volt az első igazi visszajelzés. Azután bekerültem a rádió gyermekkórusába. Annak ellenére, hogy nem jártam zenei általánosba, nem volt semmilyen zenei képzettségem, villámgyorsan fel tudtam szedni elég sok mindent, mert érdekelt. A többszólamú énekléssel kapcsolatban volt egy döntő pillanat: talán az Esti dalban, de az biztos, hogy a G-dúr hangzása egészen földöntúli élményt adott. Én mindig mezzo voltam, két oldalról tiszta hang, egyvonalas G és egyvonalas H szólt, s én is benne voltam az akkordban. Korábban is mindig felszabadított az éneklés, de ettől fogva az együtténeklés vált számomra meghatározó kifejezési formává.

Ez vitt aztán egyértelműen a zenei tanulmányok felé, a konzervatóriumba, a Zeneakadémiára?

Hát azért volt egy kis eltávolodásom az énekhangtól. Ugyanis nagyon későn mutáltam, és amikor bekerültem a konziba, egy évig

nem énekelhettem a vegyes karban, mert fiúszoprán voltam. Másodikban pedig ugyan nem vették észre, de egy oktávval feljebb énekeltem mindent. Ez elég vicces volt, mint ahogy az is, hogy feleakkora voltam, mint a többiek. Egy időben inkább hangszerkészítő akartam lenni. A konzervatóriumot is azért választottam, mert a hangszerkészítő mesterséghez zenei végzettség kell. A konzi az előképzettség hiánya miatt elég sok szenvedéssel és lemondással járt, napi 14 órás gyakorlásokra emlékszem. Senki nem kényszerített ugyan, mégis elég rossz emlékek fűznek ehhez az időszakhoz. De a technikai hiányosságok mind másodlagosak, a motiváció az első. Aztán visszataláltam az énekhez 17 éves korom körül. A Zeneakadémián a karvezetés szak már teljesen tudatos döntés volt.

Milyen zenei stílus, korszak, komponista érdekel? Változott-e az ízlésed az évek során?

Szakmai érdeklődésem két véglet felé visz: egyrészt az egészen kortárs és egészen rendhagyó, másrészt az egészen régi zene felé. Régizene a Bach előtti, tehát a középkortól a közép-barokkig tartó zenei korszakot szoktuk hívni. A régizene a vokalitás miatt izgalmas. Annak idején minden zeneszerző énekes alapú képzésben részesült, nemcsak Bachig, hanem Mozartig. A vokális zene virágkora a reneszánsz volt. Minden új darab működik, énekelhető akkor, minden jól szól, nincsenek olyan nehézségek, amiket egy kórus ne tudna áthidalni. Ez Mozarttól, sőt Bachtól kezdve mindig ropog. Bachnak vannak olyan művei, amelyek még profik számára is nehezen elénekelhetők. Van egy legenda Beethovenről: amikor az egyik hegedűs azt panaszolta, hogy eljátszhatatlanul nehéz művet írt, akkor azt válaszolta: mit érdekel engem a maga hegedűje, amikor én az istennel társalgok! Ez nekem szimpatikus, de mint gyakorló énekesnek, mint pedagógusnak azért ez elgondolkodtató. Az ízlésem egyébként nem változott, bár korábban azt hittem, jobban fog változni.

A karéneklésben szinte kizárólag az a capella muzsika érdekel, nemigen választasz hangszeres kíséretet. Pedig ez mostanában elég divatossá vált, valószínűleg azért is, mert segíti az énekeseket. Ez a gregorián vagy a reneszánsz hagyomány miatt alakult így?

A konziban hárfás voltam, és szeretek népi hangszereken játszani. De van valami hihetetlen intimitása az éneklésnek. A hangosítás nélküli éneklést szeretem, az a tapasztalatom, hogy ez egészen különleges dolgot vált ki az emberekből. A pesti kórusaimmal is mindig nagyon figyelek a természetes hangzásra. Az énekhangban rejlik valami hihetetlenül ősi szocializációs képesség: akik együtt énekelnek, azok elkezdnek tényleg egymásra figyelni, és én ezt nem akarom bántani semmivel, ha nem muszáj.

Karénekesből profi karvezetővé váltál. Mire jó egyáltalán a karban való éneklés?

A zene elsősorban a matematikai és nyelvi képességekre van nagy hatással. Aki rendszeresen foglalkozik zenével, az jobban átlát matematikai szerkezeteket, és jobb kapcsolata van a nyelvvel is. A zenei szerkezetek a nyelvi vagy matematikai szerkezetekhez hasonlóan absztrakcióra alapulnak. Meg tudom ezt azzal is erősíteni, hogy a konziban pl. nagyon magas volt a matematikai átlag, holott nem lett senkiből matematikus. Ez egyébként önismereti kérdést is felvet. Az emberek általában nem szeretik hallani a saját hangjukat, mert olyan egy kicsit, mintha csellóra tapasztott füllel hallgatnánk a cselló hangját. Szóval nehezen barátkozunk meg a saját hangunkkal. Ezért nagyon fontos, hogy az énekkarban megszokjuk, hogy bennünket hallgatnak, mi pedig másokat hallgatunk. Olyan ez, mint amikor az ember belenéz a tükörbe. Pedig szerintem jó dolog, hogy az ember meri vállalni a hang-

ját. Az éneklő csoportok pedig jobban működnek mint közösség. Visszafelé is igaz: a jól működő csoportok gyakran énekelnek. Az északi kórusokról szokták ezt mondani. A legtöbb kórusénekes hivatalosan Izlandon van, mert minden harmadik izlandi énekel kórusban. Milyen meglepő, hogy az első parlament a 9. században éppen ott alakult! Az angol kórus-hagyomány évszázadok óta a világ élvonalában van, s az angol demokrácia is legendás. A skandináv országok és a balti államok szerepvállalása a kóruséletben is hihetetlen magas. Észtországban van egy kórusünnep, amelyen 300 ezer ember énekel együtt egy réten, ami elég szép arány ahhoz képest, hogy 1.200 000 észti él a Földön.

Legszívesebben amatőr énekkarokkal dolgozol. Nem lenne egyszerűbb profi kórusokkal igényes műveket betanítani?

Nem hiszek az abszolút értékekben, mindenkinek más a nehéz vagy szép mű. Én azért csinálom, mert szeretem. És nem azért szeretek valamit, mert tiszta meg expresszív, hanem ha van benne energia. Azokkal, akik szerelemből, vagyis szívesen, élvezetből csinálják, teljesen más születik. Az amatőr, ugye, az amare szóból ered, nem abból, hogy nem kap érte pénzt, vagy nem ért hozzá. Az angolban nem is lehet azt mondani, hogy amatőr, *community choir*-nak van *non-professional*-nak mondják ezt külföldön. Nálunk is pejoratív egy kicsit az amatőr szó. Van egy nagy kórusom, amelyiknek pl. a legközelebbi fellépésére 2400 ember regisztrált, pedig abszolút komolyzenével, ráadásul kísérleti kórusimprovizációval foglalkozunk. Azért járnak ennyien a kórusba és azért népszerűek a koncertjeink a közönség körében, mert bármit csinálhatunk a színpadon: ha 110 ember odaáll, és fél évet próbált, hétvégéket áldozott, vagy ha csak annyit csinálunk, hogy egyszerre jobbra fordítjuk a fejünket, abban is rengeteg energia van. A befektetett energia pedig energiát termel.

Egy profi kötelességből teszi a dolgát, kevesebb lélekkel?

Igen, a profi nem csinál különlegesen, ha zenél, hiszen ez a dolga. Vannak pl. sokgyerekes családayák a kórusokban, azokkal próbálni eszméletlenül koncentrált élmény, mert aki hetente három órára otthon hagyja a négy gyereket azért, hogy velem dolgozzon, nem fog vihogni, szórakozni, mert neki fontos az, hogy minden percet kihasználjon – ettől profibb hozzáállást nehezen tudok találni. Persze, a képességei nem feltétlenül olyanok, mint egy profiéi.

Különböző kórusokkal dolgozol vagy dolgoztál, így a Solymári Férfikarral, a Csíkszerdával, a Csábi Szeder Fábián Dalegylettel vagy a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusával. Mi vonz ezekhez a közösségekhez?

Azért csinálom bármit, mert érdekel, s rögtön abba hagyom, ha már nem izgat. Volt egy férfikarom 10 évig Solymáron. Ez a nagyközség Budapest sváb kultúrájú elővárosa. Egyrészt a férfihangnak van egy varázsa, egészen bizsergető, szinte testi élmény. Másrészt nagyon kevés a férfikar. Harmadrészt vannak gyönyörű férfikari művek, ezért szakmailag is érdekelt. Nagyon tetszett, hogy a próbák amolyan munka-hangulatúak voltak. Sok kétkezi munkás, mesterember volt a tagok közt, szobafestő, ács, ablakkeretező vagy autószerelő, s tetszett ez a szimbiózis, hogy a munkájuk mellett ez érdekelte és éltette őket. Nagyon sokat tanultam a férfikartól abban is, hogy egy autószerelő pl. hogyan fogja fel a próbát, a darabtanulást. Van ebben persze favágás, hihetetlen mennyiségű skálázás. A zenében egyébként engem szórakoztat a gyakorlás monotonitása. Úgy kell felfogni, hogy ez egy jó dolog. Sokat tanultam a népi többszólamúságról is, hiszen ők hagyományosan több szólamban énekelnek. Vannak olyan fiúk, akik mindig alá

tudnak tercelni, ami nem is biztos, hogy terc – ennek a szabályszerűségei is érdekelték. Van egy spontán zeneiségük. A sváb népzene eléggé kocka a magyarhoz képest, de pont ezért lehet benne improvizálni egy másik szólamot, mert kiszámíthatóak a fordulatai. Az is érdekes, hogyan szállnak szólamok apáról fiúra. Nem hangfaj szerint csoportosulnak az emberek, hanem az apák szerint. A sváb kétszólamúság egyébként három- vagy négy-szólamúság is lehet. Aztán mivel nehéznek bizonyult a fiúkkal más utakat is megpróbálni, már nem érdekelt eléggé a dolog, és nagy békében elváltunk. Egyengetem az útjukat továbbra is, írtam nekik művet is, választottam karvezetőt, de már nem járok oda. Van egy pesti kórusom, amelyik Halastó néven alakult, most Csíkszerda a neve öt éve. A Halastót Halas Dóri nevű barátnőmmel azért alapítottuk, hogy kísérletezhessünk. Aztán különböző dolgok kezdtek érdekelni bennünket, ezért kettéváltunk. Maradt a Halastó Kulturális Egyesület mint a kórus hivatalos szerve, velük csinálunk nagyobb projekteket, mint a Kórusok Éjszakája, vagy összeállunk egy-egy operára. Alapvetően két csapat van: Dóri vezeti a Soha Rózát, én pedig a Csíkszerdát. Ebben az érdekes, hogy budapesti fiatal értelmiségiekből áll, nagyon nagy az érdeklődés iránta, évente csak egy alkalommal veszünk fel új tagokat, mert különben ellepnének bennünket.

110 tagja van, ezt nagyon nehéz lehet mozgatni! Hol tudok egyáltalán próbálni? Hogyan teremtitek elő az anyagi háttérét?

A Jurányi Inkubátorházban van próbatermünk, ez az egyetlen független kulturális intézmény Budapesten; ez nekünk fontos, hogy politikailag is független legyen. Én hiszek abban, hogy lehet anyagilag függetlenül is működni: mi mindent magunknak teremtünk elő. Budapest mindig híres volt az alternatív kultúrájáról, és én egyáltalán nem hiszek abban, hogy a kultúra dögvőráson van. Csak más utakon kell járni. Nincs támogatónk, és pályázatokat se nyerünk. Úgy tartjuk fenn magunkat, hogy az előadásainkon nem kötelezünk senkit, ajánlott adományokkal támogathatnak. Most az Iparművészeti Múzeumban fogunk koncertezni, mert ott elférünk. A programunkat naponta kétszer adjuk elő, és a három nap alatt nagyjából 3000 nézőt vonzunk. Egy ilyen mennyiségű közönségtől, ha csak 500 Ft-tal számolunk is, azért lehet némi összegre számítani. Nincs kóruspénz, a tagok beszállnak, ha muszáj, s azoknak pedig, akik nem tudnak beszállni, a többiek kiegészítik. A Csíkszerdával féléves projekteken gondolkodunk. Nem hívok senkit, nem kérek számon senkit, ha valaki eltűnik, csak azt kérem, hogy szóljon. Azzal szeretek dolgozni, akinek tényleg az az álmai netovábbja, hogy ott lehet a próbán. Éppen ezért nagy a munkafegyelem.

Folyamatosan új utakra indulsz. Melyek ezek?

A zenészekre mindig jellemző volt a szakma túlzott maradisága: megfelelek-e Bachnak, aki megírta a művet, megfelelek-e a versenytársaimnak a piacon. Ez nagyon megköt. Én is hagyományos képzést kaptam, csak azt láttam, hogy egyáltalán nem működik. Egy hagyományos kóruskoncert iránt Budapesten elég kicsi az érdeklődés. Viszont elég kreatív vagyok, merek újragondolni dolgokat. A kóruséneklésben ez különösen nagy probléma, hogy passzív emberek maradnak meg egy kórusban, akik szeretnek egy fogaskerék lenni egy gépezetben. Én a karénekről többet gondolok, minthogy lenyomom a szólamomat. Újraalkotásnak tartom a zenélést.

Minden partitúra egy ajánlat, nem?

Igen, ez jó. De a meggyőződéses zenélést nem tartottam működőképesnek a kórusosdiban. Ezért kezdtünk el a kollégámmal új utakat keresni. Tíz év alatt kialakítottunk

egy új kórusműalkotási módszert. Kórusimprovizációnak hívjuk egyelőre. Ez arról szól, hogy úgy fogjuk fel a kórusművet, mint egy szabályrendszert. Van egy dal, amit megtanulunk, lehet az egy többszólamú kórusmű is akár, vagy csak egy dallamfoszlány, utána megadok szabályokat, amelyeket be kell tartanunk, de azon belül szabadon választ az énekes. Például mindenki egyszer énekl el a dallamot, de hogy mikor kezd és mikor fejezi be, az az ő dolga. Ettől lesz egy bolyhos, nagyon izgalmas hangzás, zsongás. Az énekesnek persze át kell gondolnia, mikor lép be, tehát abszolút aktív részévé válik. Szabály, hogy nem szabad a szomszédal együtt. Van, hogy egyszerre kezdünk, de mindenki megáll a kedvenc hangján. Ezt kóruspedálnak hívjuk, összezsong az egész. Van olyan is, amikor két kart szeretnének összetenni, egymásba átúsztatni, akkor a *zombis* megoldással élünk: valaki járkal körbe, megérintget embereket, akik zombivá válva áttérnek a másik dalra. Olyan kórushangzásokat tudunk így hihetetlen könnyen leképezni, amit másképp csak nagyon nagy munkával tudnánk. Ugyanazt a klasztert, ha leírnám, mindenki szívrohant kapna. A másik előny pedig, hogy olyan hangzásokat is képesek vagyunk létrehozni, amit lehetetlen leírni.

Ezt próbán vagy koncerten is meg tudjátok valósítani?

Koncerten is. Olyan művet kell hozni, ami kevés rontási lehetőséget rejt, ha mégis ront valaki esetleg, az része lesz a hangzásnak.

Nemcsak a hangzással kísérleteztek, hanem a fellépéseitek térbeli elhelyezése is rendhagyó.

Igen, mi általában nem színpadon énekelünk. Térbeli művészetnek fogjuk fel a zenét, körbejárjuk a közönséget, néha mozgunk, néha nem, mert ez más hatást kelt.

Hogyan fogadják ezt az énekeseid?

A kísérletezés a védjegyem lett, ez a *tótárpjelenség*, már el sem jön az próbára, aki ezt nem bírja. Mindegyik kórusommal csinállok ilyesmit, ezt általában szeretik. Van egy módszerem: nem esik ki senki, észreveszem, ha valakinek fogalma sincs, mit kell csinálnia, illetve lépésenként hala-

dunk. Ami egy kórusimprovizáción szocializálódott kórusnak abszolút egyértelmű, az egy hagyományos kórusban nem működne.

Milyen hatással van az énekesekre ez a módszer? Milyenek a visszajelzések? Mi lesz az eredménye?

A hangjukat jobban merik vállalni, ezért az énekes az első időszakban nagy fejlődésen megy keresztül. Van, amikor elveszítettnek érzik magukat. Hosszú évek tapasztalata számomra, hogy iniciatívabbak lettek szervezés terén azok a kórusaim, amelyekkel gyakrabban kórusimprovizálunk. Ezt azért félve mondom, mert túl általános, de az a tapasztalatom, hogy a kreativitás, az állandó döntéshelyzetek segítik a kóruson belüli döntések meghozatalát. A harmadik dolog pedig a közönség reakciója: óriási drukkoló táboruk van az ilyen jellegű improvizációs kórusoknak ma Budapesten.

A kóruszene a magaskultúra része volt, legalábbis az utóbbi 30-40 évben Magyarországon, elég szűk rétegeket érintett meg. Mi a helyzet most? Mit gondolsz a magas- és a populáris kultúra egymásba hatolásáról, ennek lehetőségeiről a zene területén?

Nem hiszek ennek a szétválasztásában. Ma a kultúránkban igenis helye van bárminek, de én abban hiszek, hogy ez együtt is tud működni. Vagyis lehet populáris az értékes és fordítva. Alapvetően úgy tudnám összefoglalni: minden kultúrában működő embernek az a célja, hogy ez a kettő együtt valósuljon meg. Mi sem lenne természetesebb, mint ha mindenki énekelne az utcán jártában, vagy ne legyen ciki, ha valaki a metrón énekel.

Vannak hagyományos koncerttermeitek, MűPa, Zeneakadémia, templom, de az elég szokatlan, hogy egy romos törökfürdőben vagy a Westend pláza parkolóházában sem átallok énekelni. Ezek milyen kísérletek?

Ez megint az élmény komplexitása: izgalmas egy helyszín, ahol még senki nem énekel. Nagy élmény belakni valamit hanggal. Hiszek a koncertlátogatásban. Nem szeretem a koncertfelvételeket, mert zavarja az előadókat és a közönséget is; számomra az a közönség, aki éppen ott van, nem az, aki majd vissza akarja hallgatni. Egy koncertnek minden részlete műalkotás. Nagyon fontos nekem, hogy szép legyen a meghívó, kedvesen vezessék be az embereket. Mi mindig rávezetjük a közönséget a koncert kezdetére. Behúzzuk a vendégeinket a folyamatba, és ennek az elképzelésemnek a része a helyszín is, ahol körbe tudunk ülni, körbe tudjuk a közönséget venni. Erre viszont a hagyományos koncerttermek nem alkalmasak. Meg aztán most már a létszám miatt is másképp kell döntenünk. Terveimben vannak még a 4-es metró terei, vagy az aulák, belső udvarok is izgatnak mostanában. A Kórusok Éjszakáján mindig belső udvarokon, parkokban, erkélyeken, ablakokban énekelünk.

Mennyire vevő a közönség a kísérletezésre?

Attól is függ, milyen kórusokkal dolgozom. Valahol nehéz összeszedni a közönséget, valahol könnyű. Szerintem van közönsége a kóruszenének, kíváncsiak az emberek egymásra, a zenére. Úgy tapasztalom, a hagyományos repertoárral nagyon nehéz bevonítani a közönséget. Ezen változtatnia kell minden kórusnak. Ma egy kóruskoncert pontosan olyan, mint 80 évvel ezelőtt. De ma már semmilyen más előadóművészeti ágban nem ezt látjuk, a mai színházi előadások köszönőviszonyban sincsenek a 80 évvel ezelőttiekkel. Elég sokszor konfliktusba is kerülök bizonyos kollégáimmal, ha azt hangoztatom, hogy minden egyes pillanat átgondolásra méltó a kóruséneklés világában: úgy kell-e fel-

vonulni, kell-e egyenruha, kell-e hagyományos koncert, nem lenne elég a villamosra felszállva énekelni – engem minden ilyesmi érdekel.

A Kórusok Éjszakája, melynek az ötletgazdája vagy, szintén egy ilyen kísérlet, mely voltaképpen csatlakozik a Múzeumok Éjszakája programmal indított kulturális sorozathoz. Miért lett ennek az éjszakai eseménysornak divatja? Mitől különleges?

Attól különleges, hogy éjszaka be lehet menni helyekre, amelyek ilyenkor máshogy működnek. Mindannyiunkban benne van a vágy, hogy meghódítsuk az éjszakát. Budapestnek van egy sajátos éjszakai arca, elég ismert a *Cold day, hot night!* szlogen. A Tilos az Á mintájára mi az első évben a *Szabad az É!* szlogent találtuk ki, azaz szabad minden, ami é, vagyis az élet, az éneklés, az éjszaka... A második évfolyam szlogenje az lesz, hogy *Hangot a térnek!*, aminek a fordítottja is igaz: teret adunk a hangnak. A Palota-negyed, vagyis a Nemzeti Múzeum, a Kálvin tér és a 32-esek tere közötti rész, amit régebben mágnásfertálynak is neveztek, gyönyörű városrész, amit mostanában fedeznek fel. A homlokzatok mögött vannak a csodák, ezért különböző udvarokat, magánkerteket, házak belső udvarait, kerteket, tereket szerzünk meg az önkormányzattól, a lakóktól, hogy beénekeljük ezeket, mivel akusztikailag elég jó helyek. A Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményének van például egy kertje, ami sarokra néz, de mindig le van zárva. Ez is kinyílik a Kórusok Éjszakájára. A Mikszáth tér egy nagy színpaddá válik. 15 kórus 5 színpadon, pontosabban színhelyen váltja majd egymást, különböző műfajonként soroljuk be őket. Lépten-nyomon flashmobokba (villámcsődületekbe) botlik a néző, amint átmegy egyik helyszínről a másikra, hiszen a 15 meghívott kóruson kívül lesznek flashmobolók, akik bárhol énekelhetnek. Az *éneklő utcán* egymásnak adják a kórusok az éneklés fonálát. Vannak, akik egészen bátran csüngenek a szökökútról, van, aki csak feláll és úgy énekel, mindenki úgy csinálja, ahogy szereti. Teljesen váratlan helyekről szól tehát az ének. Az egészet pedig egy közös énekléssel zárjuk. Ezt a pesti kórusommal szervezzük.

A nagyvárosi hagyományos vagy nem hagyományos kultúrterek mellett egy másik földrajzi térhez is szoros szálakkal kötődsz: Szlovákiához. Mennyire meghatározó számodra ez a kapcsolat?

Középiskolás voltam, amikor a Felvidékre kerültem, idősebb Sapszon Ferenc hozott el a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusába, ahol nagyon különböző habitusú, sokféle mikrokulturális környezetből érkező tagok énekelnek, nagyjából 500 km-es sávot fogva át. A kórus havonta egyszer próbál mindig más helyszínen. 17 évesen frissen mutálva, a kóruskultúrával éppen ismerkedő fiatalként bekerültem egy egészen unikális kulturális környezetbe. Nem is tudom elmondani, mennyi meghatározó élményt jelentett és jelent azóta is a sok új ember, nézőpont, a szlovákiai magyarságnak ez a fura hagyománytisztelete és közben a városiassága, függetlenül attól, hogy városban vagy faluban élnek, az identitáskeresés, a szlovákiai magyarság erős kötődése Magyarországhoz. A sokféle tájszólás, a sokféle szokás engem nagyon szórakoztat és inspirál. Csak egy példa: Kodály Mátrai képekjében van egy tenorállás, s mivel ott éppen három gömöri énekel, gömöri palóc tájszólásban szólalt meg a mű; a többi szólamban viszont duna-szerdahelyi meg mátyusföldi túlsúly volt, vagyis teljesen más magánhangzókkal szólalt meg a Mátrai képek két különböző része. Én persze nagyon pesti vagyok, ráadásul minden ősom városi kultúrában élt, Szatmárnémetiben, Szekszárdon. Az emberek világlátása, kapcsolatai érdekes tapasztalatok, de nem vagyok teljesen elfogult: tudom, miért lakom én a mai napig Pesten.

Számos kórusnak alapító karnagya vagy, ezt viszont megörökölted, megkaptad feladatként, olyan elődök után, mint a kórus névadója, Vass Lajos vagy az idősebb Sapszon Ferenc. Milyen kihívás volt ez? Vagy inkább tehernek számít? Mennyire tudsz azonosulni ennek a kórusnak a küldetésével?

Túl fiatal voltam, amikor mindezt megkaptam, éppen ezért nem is éreztem akkor problémának, most inkább, hiszen változik az ember. Úgy gondolom, megvannak a kellő képességeim, hogy a nagy elődökhöz méltón továbbvigyem a kórust. Nem szakmailag vannak aggályaim. Amikor 10 éve idekerültem, egy budapesti vagy magyarországi karnagy szent tehennek számított, mindenki példaképként tisztelte. Az utóbbi években ez gyökeresen megváltozott.

Ezt a karnagyok egyébként maguk is gerjesztették: a budapesti mesterek elvárták, hogy az itteniek lelkes és rendkívül hálás tanítványokként hódoljanak nekik.

Éz talán a gazdasági helyzettel is összefüggésbe hozható vagy a határok átjárhatóságával. Megszűnt ez a hierarchia, vagy visszájára is fordult talán, én ezt nagyon érzem a saját helyzetemen.

Talán ebbe belejátszik az is, hogy fiatalon kerültél ide, még mindig azt a kisfiút látják benned a kórustagok?

Hát lehet, hiába vagyok itt 14 éve, még mindig Józsa Mónikát kérdezik mindenről, akivel együtt vezetjük a kórust. Mostanában nem tudom zeneileg úgy véghezvinni a céljaimat, vagy hiányosan tudom az ötleteimet prezentálni. Jobban érzem most, hogy fiatal vagyok, mint 8 éve. Nem hiszek abban, hogy ha valaki korábban született, többet élt a földön, az jobban tudhat valamit.

Ebbe a kórusba számtalan karnagy jár, s gyakorlatilag ezért állandó karnagyképzőként működik. Te ezt fel is vállalod, foglalkozol a karnagyokkal a kóruson belül, illetve egyéb karvezetői tanfolyamokat is vezetsz nyári egyetem formájában akár. Miért tartod fontosnak?

Amellett, hogy nagyon élvezem, fontosnak tartom a tanárképzést. Hasznosnak érzem magam, hiszen több emberhez érek el így. A karnagyok részt vesznek a próbán, és aztán akinek van erre igénye, az odajön, kérdez, egyéni foglalkozást tartok. Nagyon sok kórushoz el is járok, meghallgatom őket, szakmai felügyeletként működök, vagy a repertoárban segítek, hiszen van műismeretem, meg hát Pesten könnyebben hozzájutok a kottaanyaghoz. A betanításban is kérnek szakmai tanácsot. 8-10 kórusal van intenzív kapcsolat: a párkányiakkal, a komáromiakkal, a rimaszombatiakkal, a kolonyiakkal. Sosem szólok bele teljes mértékben a munkájukba. Ez egy fontos része az életemnek.

Látod-e ennek valamiféle eredményét a kórus-seregszemléken, a Kodály Napokon vagy a Csengő Énekszón? Milyen most a szlovákiai magyar kórusok képzettségi szintje, hangállapota?

Nem biztos, hogy az a fontos, mit mond egy zsűri...

Nem is a sávozásra gondolok.

Azt látom, hogy a legügyesebb karnagyok nagy többséggel a tanítóköros holdudvarából kerülnek ki valóban. Nem feltétlenül azért, mert sok fiatal karnagy van. A fiatalok gyakran nagy lendülettel belevetik magukat valamibe, elindul egy folyamat, a kérdés az,

hogy meddig tudják megtartani. Az a jó pedagógus, aki 25 év múlva is lelkesen tudja csinálni, nem rutinozik, hanem odateszi magát.

A nagy hagyományú, nagy múltú (hiszen az idén 50 éves) Tanítókórus vezetése mellett a fiatal csábi kórus hangzásvilágának, karakterének a megteremtésében is jelentős szerepet vállaltál. A minden kulturális centrumtól távol eső kis településen elképesztő sikerekre tudtad vinni a szintén amatőr kórust. Mi ennek a titka? Honnan a ragaszkodás? Mit kínáltál nekik?

Ez érzelmi dolog. Csábon sok emberrel szoros kapcsolatba kerültem a 12 év alatt. Zafko Ervinéssel jó barátságban vagyok. Csábon kiváló hangú énekesek jöttek össze. Amikor elkezdtek, éppen olyan élethelyzetben volt mindenki, hogy sok energiát tudott rászánni. Tizenévesek és fiatal huszonévesek voltak főleg. Kísérletezés is folyt a különleges hangzásokkal, kortárs művekkel. A megtartó erő nem mindig a zenei színvonal volt, gyakran a szervezőmunkában meg az érdekes feladatok megtalálásában rejlett.

Ilyen volt a Hajnalok Völgye fesztivál?

Igen, az első krízisen éppen a Hajnalok Völgye lendítette át a kórust. Identitást kerestünk, és így született újjá egy része az energiánknak. A csábi kórus köré egy zenei mozgalmat építettünk föl nagyon sok izgalmas projekttel.

Mi is a Hajnalok Völgye fesztivál lényege, küldetése?

A kultúra él. Nagyon gyakran a kultúrában dolgozók is elfelejtik, hogy a kultúra nem egy múzeum. A zeneszerzőt is halottnak képzeljük. Az alapvető idea az volt, hogy hozzunk el zeneszerzőket a közönséghez, adjuk elő a műveiket, hogy nyilvánvalóvá váljon, hogy a kortárs művészet nem feltétlenül érthetetlen. Egyébként most bizonyos értelemben konzervatívabb zenét írnak a zeneszerzők, mint 40 éve. Van egy érdekes visszafordulás, konszolidálódás. A csábiakkal sok kortárs zenét csináltunk, és nagyon szórakoztatott bennünket, hogy meg lehet beszélni a zeneszerzővel, ha valami nem működik.

Ez egy kommunikációs gyakorlat is tehát?

Igen, a Hajnalok Völgye ennek a kiterjesztése. Meghívunk három kórust. Minden kórusnak kell hoznia új, kortárs művet, de ezt mi biztosítjuk. A kórusok aztán megmutatják munkájuk eredményét a zeneszerzőnek is, a közönségnek is. A hallgatóság pedig kinyilváníthatja a véleményét. A közönség is szavaz, melyik mű tetszett a legjobban, így másképp is fogadja be a művet. És van egy zsűri is, aki véleményt mond. Közben pedig a zeneszerző is tükröt kap a friss művéről. A hagyományos versenyeken vagy kórusok, vagy karvezetők versenyeznek, itt pedig a művek. De a verseny csak azért volt ötletünk, hogy legyen egy bukéja az eseménynek, hogy ez többet adjon, mint egy koncert. Izgalomban tartjuk az embereket ezzel.

Milyen kórusok és zeneszerzők jönnek el?

Szlovákiai és magyarországi kórusok és zeneszerzők. Hogy csak néhányat emeljek ki: a galántai Kodály Zoltán Daloskör, a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Vass Lajos Kórusa, a kassai Csermely Kórus, a debreceni Kölcsey Kórus, a komáromi Concordia Vegyeskar, a Halastó, a Solymári Férfikar, a Magyar Rádió Gyermekkórusa. A zeneszerzők közül Tóth Péter, Fekete Gyula, Horváth Márton Levente, Sztojanov Georgi és mások.

Annak, hogy minden kulturális centrumtól távoli helyen rendezték meg ezt a fesztivált, van egy elég komoly üzenete. Egyrészt hogy egy kis helyen is lehet nagy dolgot megvalósítani. Másrészt hogy eljönnek a zeneileg szinte teljesen képzetlenek meg a szakma legkiválóbbjai. A Zeneakadémia rektorhelyettese vagy egy elismert zeneszerző együtt hallgatja a koncertet a csábi templomban Juliska néniel és Józsi bácsival.

A kultúráról az a vízióm, hogy a világ végén is élhet, meg hogy nem áll piederasztátra senki. Csábon pont az a jó, hogy mindenki egyformán csodálkozik rá a zenére. Juliska néniel is történik valami és a zeneszerzővel is, akinek megszólal a műve. Persze más dolgok történnek, más élmények születnek, de ezzel nincs semmi gond.

A zeneszerzők hogyan fogadták ezt az ötletet? Szívesen jönnek vagy írnak a Hajnalok Völgye felkérésére?

Ráadásul ingyenes felkérésre! Változó, de egyáltalán nem a jó zeneszerzők utasítják vissza, valakit ez érdekel, valakit nem, valakit sose tudtunk elhozni, valaki többször is eljött, valaki pedig kérdezi, mi volt, vagy küldi a művet. Mi felajánljuk a lehetőséget, reméljük, egyre többen vállalják, de azért könyörögni nem fogunk. Aki nem jön el, az persze nem tapasztalja meg ennek a különlegességét.

Ősbemutatókra kerül sor tehát Csábon. Miben tér el egy ősbemutató egy sokat játszott darabtól?

Egy csomó jó dolog van benne. Nem tapadnak hagyományok hozzá, elvárások sincsenek, ünnepélyesebb.

De nehezebb is, nem?

Igen, hát ez a szakmai része. A kórusok, amelyeket felkérünk, alkalmasak erre, és kiváló karnagyokat is választunk. A másik lényeges dolog pedig az, hogy a műhöz választjuk a kórust. Egy zenemű tényleg nem létezik, ha csak kottában van, ráadásul nagyon kevés ember tudja elolvasni vagy hallani belülről. Mindenképpen meg kell szólaltatni, hogy zene legyen. Ősbemutató alkalmával tehát mindig alkot a kórus. A Hajnalok Völgye ötödik születésnapjára született egy kottáskönyv ezekből a darabokból, mondhatni egy szlovákiai magyar kórusrepertoár épült ki, amire nagyon büszkék vagyunk. A Hajnalok Völgyét a továbbiakban szeretnénk kortárs zenei mozgalommá fejleszteni Szlovákiában.

Beszélnél a többi csábi projektetetről is?

Igen, vannak például orgonaestjeink: minden évben meghívunk egy orgonaművészt. A koncert közben mesélek a darabokról, tehát ismeretterjesztő, pedagógiai célzatú rendezvénynek is szánjuk. Van továbbá egy népdalos projektünk, amivel szeretnénk valóban visszahozni a népzeneét a köztudatba. Ez úgy indult, hogy a Zenetudományi Intézet elkezdte beszkenneálni a felgyűjtött népdalok kéziratos változatait. A Zenetudományi Intézetnek óriási adattára van, a magyar népzene a legfeltérképezettebb népzene a világon, 150 vagy talán 200 ezer rekord létezik, persze sok a variáns. A kiadásuk soha nem lesz lehetséges, de szkennelt változatukban hozzáférhetővé válnak. Pont a csábi dalokat szkennelték először. Mi az eddig nagyrészt ismeretlen népdalokat leírtuk, egyszerűsítettük, hogy használhatóak legyenek, Zařko Veronika segítségével megtanítottuk a csábi gyerekeknek, akik felénekeltek CD-re, valamint kiadtunk egy népdalfüzetet, ami a 100 évvel ezelőtti csábi gyűjtés anyagát tartalmazza. Újraültetjük tehát a népdalokat a köztudatba, visszaadjuk a hagyományt. A környező iskolákban terjesztjük. A következő évben

a lukanényei füzetet csináltuk meg Zafko Ervinnel, most pedig a palásti anyag van tervben. Az emberiség spontán zeneisége elképesztő, nagyon szépek a szövegek és a dalamok, ez maga a csoda, a költői képek, a frissesség, vegyük csak ezt: Szerelem, szerelem, átkozott gyöttelem, miért meg nem termettél minden fa tetején – hihetetlen érzelmeket közvetítenek.

Akkor ez egy misszió is, hiszen a felnövekvő generációk sajnos egyre távolabb kerülnek a népdalkincstől. Mi lehet ennek az oka?

Az iskolai népdalok nincsenek jól kiválasztva, mivel a Kodály-módszer a zenei feldolgozottság elég korai szakaszában alakult ki. Már Dobszay László is leírta, hogy frissítésre vár a népzene-repertoár. Addig sikertelen lesz az énektanár, amíg nem nyúl az újonnan felfedezett dalokhoz. Úgy tűnik, a magyar népzene mozgalom újabb virágkorát éli, ismeretlen népdalok kerülnek elő, ezeket jó lenne bevinni az iskolás tananyagba.

Szervező, karvezető, zenepedagógus vagy, fanatizálsz az embereket.

Nem vagyok nagy szervező. Csak karizmám van, semmi más nincs. Szerencsére vannak emberek, akik megvalósítják az ötleteimet, segítenek a szervezésben, nélkülük hiába lenne ötlet és karizma. A csábi projekteknél, az aTEMPO-ban Zafko Ervin, a Tanítókórusban Ficza Laci és Hecht Annika a kéz, és Budapesten is vannak embereim.

Kutatómunkát is végzel, előbányászol egy csomó elfeledett kottát, újra bekapcsolod a zene vérkeringésébe a műveket, vagy például feledésbe merült életművekre irányítod a figyelmet, mint ahogy doktori munkádban Szíjjártó Jenőével tetted.

Én ebben örömet lelem. Amikor kottákat keresek, nem érzékelem az éhséget, fáradságot. Egyszerűen hagyom magam érdeklődni dolgok iránt, de soha nem muszájból. Az egyik érdeklődési területem a kórusimprovizáció, a másik a karnagyoktatás. Szíjjártó a szlovákiai magyar kötődésem miatt fontos.

Szíjjártóról azt nyilatkoztad, hogy egy sajátos szlovákiai magyar identitást képviselt, emiatt szinte kultikus figura lett.

Szíjjártó elég kevés művet írt, de teljes értékű életművet hagyott hátra. Az egyedüli olyan szerző, aki identifikálható szlovákiai magyarként, aki ezt a kultúrát őrzi. Egyedi hangúak, felismerhetőek a művei, ráadásul érzek egy igazságtételt is, mert az életben nem kapta meg azt a helyet, ami járt volna neki. Érzelmileg eléggé kötődöm ehhez a témához.

Van egy újabb felfedezésem is, amit igyekszem a szlovákiai magyar identitás erősítése érdekében hasznosítani. Előkerítettük Dohnányi Ernő négy fiatalkori kórusművét. A pozsonyi születésű zeneszerző Kodály és Bartók mellett a nagy triász tagja volt, csak egy kicsit elhalványult, talán azért, mert nem annyira modern, inkább posztromantikus zenét írt. Kiderítettük, hogy a British Library-ben vannak a pozsonyi korszakból, 16 éves korából származó a capella motettáinak a kéziratok. Hosszú utánajárással megszereztük őket. Kiderült, hogy sajátos posztromantikus hangzású, nem túl nehéz, három férfikari és egy vegyeskari műről van szó. Ezeket szeretnénk most kiadni, és youtube megjelenítési formában közzétenni a zenei anyagot is. A szlovákiai kórusok énekelhetnék ezt.

Énednek egy másik rétege a zeneszerzői én. Milyen műfajokban, milyen apropóból írsz zenét? Szoktál felkérésre is komponálni, figyelembe véve a felkérő kórus képzettségét, habitusát. Hogyan választasz szöveget?

Egy kicsit mellékvágány a zeneszerzés. De a zene alkalmazhatósága érdekel: akkor jó a zene, ha alkalmazható. Nagyon sok zeneszerző művei, köztük Kodályéi is, szinte megközelíthetetlenek bizonyos kórusok számára. Nem azért, mert nem nyitottak, hanem egyszerűen beletörik az amatőr kórusok bicskájá. Azért kezdtem műveket írni, hogy ezt a szakadékot átíveljem. Ismerve a kórusokat, tudom, mire képesek. Amatőr kórusoknak írok. Változó a repertoár, motettákat, népdalfeldolgozásokat kérnek főleg. Fontos, mit képes elénekelni az adott kórus, mi az, ami örömet szerez neki. Mint gyakorló betanító karnagy tudom, mi az, ami könnyen tanítható.

Van egy rendkívül izgalmas kompozíciód, ami szintén Szlovákiához kötődik: Koncsol László *Csontok* c. verskötetéhez szereztél zenét. Mi a műfaja? Beszélne a műről?

A capella szertartásnak mondanám, bár mindenki következetesen requiemnek hívja. Halotti szertartás, aminek egy részét korábban már megzenésítettem, és a költő eléggé ambicionált arra, hogy az egészet dolgozzam fel. Félórás szertartás lett belőle. Nagyon erős a szöveg, így nem is kórusművek ezek, hanem a szöveg sajátos zeneiségének egy picit konkrétabb kibontásai. Többször kérik a Csontokat koncertjeinken, de nagyon nehéz elénekelni. Nemcsak azért, mert a capella énekelünk fél órát, hanem azért, mert nagyon erős szöveg, hiszen az élet végső kérdéseiről szól. Koncsol Laci bácsi egy csoda, nagyon nagy költő, nagyon jó ráérzései vannak. Rögzítettük CD-n is a művet. Az énekesek is nagyon szeretik, de én azt hiszem, nem lehet túl gyakran előadni.

Van még egy zenei formációd, amely megzenésített versekkel foglalkozik sajátos hangszerelésben, hiszen énekhangokra és két gyakorlatilag szokatlan, vagy akár egymást ütő hangszerre, a hárfára és az elektronikus gitárra építész. Miért született meg a SZEVÁM együttes?

Megújulási igény volt megint, csábi barátaimmal beszélünk arról, milyen jó lenne kamarázni, nekem a hangszeres játék is hiányzott. Engem a könnyedebb dallamok is mindig vonzottak, amikor nem az van, hogy megy az elejétől a végéig, hanem körökben gondolkodik, négyütemes szekciók vannak, variáció valójában minden szám, egy picit repetitív dolog, ez érdekelt. A könnyűzenei számokban viszont engem általában zavar a bugyuta szöveg, ezért fordultunk a költészethez. Szlovákiában a megzenésített versnek nagyobb hagyománya van, mint Magyarországon. A versmegzenésítésekben nagyon érdekel a három női hang. A kórusos múlt miatt sokkal több mindent meg lehet csinálni, mint egy hagyományos formációban. Harmóniában néha egymást imitálják, három szólamban énekelnek, nagyon extra dolgokat meg tudnak valósítani.

A Tompa Mihály Vers- és Prózamondó Verseny néhány éve kiegészült az énekelt versek kategóriájával, ez talán motiválja is a fiatal előadókat. Két évvel ezelőtt szép sikert ért el a SZEVÁM is.

Igen, és azóta már zsűrizem is az előadókat, nagyon szívesen instruálok őket. Erre nagyon nagy szükségük van.

A szlovákiai kultúrprojektcsaládba bekerült az aTEMPO zenei portál is. Ez kinek az ötlete volt, milyen céllal indult, milyen eredményei vannak máris?

Az aTEMPO tavalyi projekt, Zařko Ervin fejéből pattant ki, de nagyon jól dolgozunk együtt. Ez olyan zenei portál, ahol az általunk értékesnek vélt zenei előadóknak a kommunikációját és a közönséghez való eljutását segítjük. Hírportál, adatbázis, ami később

tudástárként szolgálhat majd, egy koncertnaptárként is funkcionáló komplex felület, amely a világzenészeket, a dzsessz-zenészeket, a komolyzenészeket, a kórusokat, a zenekarokat és a népzeneészeket fogja össze. Egy kicsit a Fidélióhoz hasonlít, csak más fókusszal, és kifejezetten szlovákiai magyar merítésben. Főszerkesztője Ervin, én csak besegítő személyzet vagyok, meg a kapcsolatrendszeremet megpróbálom érvényesíteni. Abban szoktunk együttműködni, hogy átbeszéljük, mit töltsön fel. Naponta 100 látogatója van, ami azt hiszem, nagyon jó eredmény, ebben van potenciál. A Harmónia-díjnak például idén mi voltunk a médiapartnere.

Gazdag időszakot tudhatsz magad mögött. Milyen terveid vannak a közeljövőben?

A Zeneakadémián tanítok középiskolai zenetanítási módszertant, a Zeneakadémia Kodály Intézetében angol nyelven oktatok külföldieket karvezetésre, kórusirodalomra, kamaraénekre. A Szegedi Egyetemen pedig analízist tanítok, mivel van zeneelméleti diplomám is. Ez nem biztos, hogy a kedvencem. Az a tervünk, hogy lesz egy nyári egyetem vagy szabadiskola, amikor karvezetéssel meg kórusmenedzsmenttel kapcsolatos dolgokat tanítunk majd. Sokat tanítok külföldön, most már kérik a kórusimprovizációt is. Jártam Dél-Koreában, ahová a Kodály-módszer miatt hívnak, járok különféle konferenciákra, aztán az Europa Cantat-ra megyek, talán decemberben lesz egy mexikói út, a British Kodály Society hívott májusban workshopot tartani a kórusimprovizációról, s ezek persze financiálisan is nagyon jó dolgok. Imádkok utazni, utána nagyobb kedvem van visszajönni. Most ez a Dohnányi-dolog is nagyon érdekel. Az is érdekel, hogyan lehet közösséget alkotni a zenészeken belül, ez kicsit hiányzik Szlovákiában, ezért az aTEMPO-nak is nagy jövőjét látom. Aztán a Csíkszerdával szeretnénk egy újabb operát színre vinni, már egyeztetünk a rendezővel, a kórusomnak, úgy érzem, most megint kell a színpadi jelenlét. Egy kínai zenei világot fogunk megfesteni a Mulán történetével. Készülünk a Kórusok Éjszakájára, a Hajnalok Völgyét pedig szeretnénk vándorfesztivállá fejleszteni, ehhez is nagy reményeket fűzök. Hosszú távú tervem pedig az, hogy szeretnénk alapítani egy szlovákiai magyar kórusiskolát, akár a Zeneakadémia kihelyezett intézeteként. Ez persze még csak fejben van.

Mire akarsz megtanítani ezt a rengeteg embert, aki körülvesz, aki követ, aki belép az udvarodba?

A kultúrával élni kell. Természetes része az életünknek a szenvedély, mindenki életében ott lehet az értelmes és értékes elfoglaltság, minden pillanatban készen kell állnunk életünk nagy élményére, minden koncert lehet csoda. Én Tóth Árpí vagyok, aki egy énektanár, de közben akár én vagyok Isten császára bizonyos pillanatokban, és ez mindenkivel megeshet. Akkor jó, ha sok energiát kapunk, mert akkor sokat is tudunk adni, és ez életerőt ad.

Ipolyság, 2014. március 6.

